

Apró közlemények.

A Kemenes-hez. (F. és E. 1923, 18.) Ehhez a névhez eddig a következő legrégibb adatot találtam: Rubetum (= cserjés) *Kemenes*, Sopron megye (Sopron m. Okl.-tára, I. 301, 1350-ből). Említettem, hogy *Kemesmál* (Körmen-d mellett), esetleg *Kemenesmál*-ból rövidülhetett. A Héderváry-Okl.-tárban csakugyan ugyanaz a királyi ember egyszer *Kemesmál*-nak, máshol *Kemenesmáli*-nak van írva. A Szombathely mellett fekvő *Dorozmat*-ból is idővel *Dozmat* lett.

A Füss-Füves-hez. (F. és E. 1923, 25.) Hogy *Füs(s)* (Fyus, Fyos) neve (Komárom) *Füves*-ből rövidülhetett, arra felhozzuk a *Vár. Reg.*-ből (299) *Fivesvil-lát* (Temes m., ma oláh ajkon *Fibis*, v. ö. Fyues-út, Fyws-berek, Fues, stb.), továbbá *Barsfüss*-t, mely mellett fekszik a *Füs*-hegy, ez alatt pedig a Horni *Pažík*, vagyis *Füves*-hegy.

Dunántúli Berettyó. A *M. Nyelv* 1924, 33. oldalán ezt olvassuk: „biztos jó „fluvius“ összetételű *dunántúli* folyó- és hn.-ink nincsenek“. *Pesty* ismeretes kéziratosa helynévgyűjteményében véletlenül két adatra is bukkantunk. Ezek: „*Ménfő* (Győr) határán keresztül kígyózik a *Berettyó*-patak“ és „e tájon (*Barát*) és a szomszédos helységekben is *Berettyó* név alatt ismeretes egy vízfolyás, mely Gyirmóton felül szakad a Rábába.“ (V. ö. F. és E. 1924, *Szó és Séd.*) *Berek*-patak van Kapuvár mellett is.

Gyócsér és gyolesi földek (Csallóköz). A név a régiségből érthető meg. Pl. gyölcs = puritas stagnorum. Innen valók ezek: *Malaczagyolcsa*, *Kázmérgyolcsa*, stagnum *Gyölcsfenék*, *Ergyölcs*, aqua

Gyolcsó, poss. *Gyölcs* stb. A kasza fényes lapját ma is *gyölcs*-nak vagy *vászón*-nak hívják.

Forgósziget (u. ott). Forgónak hívják az örvényt, de u. itt forgórétnek mondják azokat a közös réteket, melyeket az egyes birtokosok évenként felváltva használnak. Alkalmassint innen a sziget neve (l. különben *M. Nyelv* 1914, 183).

Serfenyősziget (u. ott). Ha tudjuk, hogy ezen a tájon a régies *Sérek* (= sírok) helynév gyakori, (a „sír“ a régiségben „sér“ pl. *Ozolsér*), akkor a címültt név. a. m. *Sérfenyősziget*. Nem messze van különben innen *Cikolásziget* (= fűzfasziget), *Cigléserdő* (Vének), *Fenyőserdő* (Dunaszeg), *Feketeerdő* falu. A Jankótól (Balaton népr.) megfejtetlenül maradt kenesei *Sérhegy* is, tehát a. m. *Sérhegy*. A csilizközi régi *Sáránsérő* vagy *Sáránsére* (ma *Sárs*) is a. m. *Sárán-sírja*.

Löcsösi öntös (u. ott). Ez a katonai lapon szereplő furcsa név helyesen *Löcsös-öntés*, vagy csak *Löcsös*. *Löcs*, a. m. pocsolya, sár, gizgaz. Kóny határában volt régen *Leese-ere*. Így érthető az 1256-i kérdőjeles *rivulus Leucheteg* (= Lőcseteg) is. (*M. Nyelv* 1914, 235.)

Kisecset (*Lipszky*-ben *Kisecsed*, Nógrád m.). A *M. Ny.* 1916. 230. oldalán mutattam rá, hogy a nógrádi Lőczről közölt „úgy nő, mint az öcset“ szólásban az öcset (ecset) a takács mácsonyát jelenti. Ime a szomszédságban egy ilyen falunévet találunk. Alkalmassint a szinonim *bogács* neve rejtőzik a borsodi *Bogács* (régén *Boganch*) falu nevében is.

Egecse (két puszta Pest m.). *Egicse* (Ágicä) *Le Coq* szerint (Baessler-Archiv), keleti törökül a. m. *néne*. Minthogy a szomszédos *Tas* is török név, azt hisszük, hogy *Egecse* is az, mely különben eredetileg királynői birtok volt. *Egicse* névvel a tihanyi összeírásban is találkozunk. (Okl. Szót. 1909.)

Agács-puszta (Nyitrafödémess mellett). Azt hisszük ez is török személynév, a törökből lett magyar *ács* szónak eredetibb alakja. Tőle délre esik *Besenyő* falu. Vasban is egymás közelében fekszik *Besenyő*, *Kozárpatak* és *Tömörd*. *Akács* Torontálban is volt.

Tagyon (falu Zánka fölött). Említetük, hogy *Tagyos* puszta neve szerintünk a Tadeus (*Tadius*, nomen in villa Gomas 1211) sz. névből alakult (F. és E. 1921, 141) s hogy vannak *Tagy* (és *Tadis*, Bodrog) nevű pusztáink is. Emellett a származtatás mellett szólana az, hogy van *Dad* és *Dadfalva* községünk is, ahol a *Dad* (a régiségben *Tad* is) nyilván személynév (a t—d váltakozásra, i. Tárda = Dárda, Tátika = Tádika, Artán = Ardán stb. ugyanilyen közönséges a t—gy váltakozás is, például tatvágó és tagyvágó, Sződény = Szögyén stb.). Ha ez megáll, akkor *Tagyon* (*Tátom*, *Tátony*) olyan képzés, mint *Bolgárom*, *Detreheim*, *Somogyom* (M. Nyelv 1917) vagy *Komárom*, *Biharom*, *Feyérem*, *Belyénem*, *Bajom* stb. Ha *Azariás*-ból lehetett *Aszár*, *Timoteus*-ból *Timót* és *Gyimót*, talán *Dionysius*-ból *Gyón*, akkor lehetséges *Tadeus*-ból is *Tagy*.

Pratum Erkeche (rét, mocsár, Tata határában, 1388). Van egy ritka szavunk, *erge*, mely a régiségben (1406) *Chahocherge* (alveolum Ch.) összetételben merült fel s Melich Jánosnak kellett tisztázni, hogy az nem *Csahó* + *cserge* (M. Nyelv 1915), hanem *Csahole* + *erge*. Az

erge szót aztán Jakubovich kereste ki s tudatta, hogy az Szatmárban lapályos, vizes helyet, fokot jelent (u. o., 1918). Alig lehet kétség, hogy a címül tett szó az *erge* kisebbitése a régen annyira gyakori *cs*, *cse* képzővel (pl. *Erecs*, *Arokcs*, *Likócs*), mert íme Bodrogközben is találunk egy *Erkecse* tavat (*Földr. Közl.* 1909, 305). A fenti adat aztán azt is bizonyítja, hogy a mai felsőtiszai *erge* tájszó, valamikor közmagyar szó lehetett. *Erge* különben a keleti török nyelvekben patakot, árkot stb. jelent s alkalmasint mongol eredetű szó.

Ajak. Hogy *Ajak* helyneveink a török *ajak* = láb szóból vannak képezve, azt a megfelelő magyar *Lábd*, *Lábdó* és *Lábdí* helyneveink tanúsítják.

Türe. Török méltóságnév, általában a. m. *úr*. Innen *Türe* és *Töre* helyneveink. Magyar megfelelői pl. *Uri*, *Urhida* (= vezérhida) stb.

Gyánt. Karácsonyi mutatta ki a *Gyán*-okról, hogy azok francia-vallon telepesek (Jean) nevéből származnak (M. Nyelv, 1923, 1924). Egy régi *Gyánt* (1193) Tolnában is van Ozora mellett. Előkelő hely volt, a fehérvári keresztetek bírták. Volt egy *Gyánt* Pannonhalma alatt is s 1271-ben ott is említenek egy *Gean* nevű kereskedőt. Valkóban kettő is volt.

Agerdő. Térképeken gyakran látjuk ezt a helynevet. De az nem *Agerdő*, hanem régiesen *Agerdő* (=agg, öreg, nagy). Párja neki a *Kiserdő* és *Fiaderdő*. *Agod* községünk volt Baranyában (u. ott *Agtelek* is) és Kolozsban s mint család-név ma is él a Künságban (v. ö. *Kised* és *Naggod* sz. név. A *Süketerdő* se süket, hanem *sötét* v. ö. *Setét-kerek*) (=setéterdő) Baranya megye. *Agghegy* gyakori Nógrádban.

Gelle, Gölle (Somogy, Pozsony). Hogy ez a helynevünk a *gerle* (= gelle, gerlice) szóból való, bizonyítja *Veresgelle* községünk neve Ipolyszakállas mellett. *Galambod*, *Ludad*, *Libád*, *Tyukod*, *Tyúkfalva* (Okl. sz. 214) *Seregélyháza* *Túzokteleke* stb. helyneveink is vannak. Hogy a török *herjó*, (= fogolyféle?) mint családnév is előfordul (F. és E. 1924, 50) azt egyebek mellett *Csánki* tanúsítja (Sopron m.) Hogy a *fürj* (für) is szerepel személynévképen, erre l.: „Duabis insulis Nezmelygeth et Fyuzigeth vocatis“ 1364 (Pannonh. Rt. 2/T.). Itt *Neszmély* is világosan szláv személynév.

Ondód (korábban *Vám*, Komárom m.). „Ondó“ a kölesnek, tatárkának, napraforgónak stb. lefoszló pelyvéja, maghéja, korpája (az „ont“ igéből). Ma is elterjedt családnév Zemplénben s a régiségben is találkozunk vele, pl. *Undoteleke* (1326), *Ondoteleke* (1377, Kolozs m. *Csánki*), mellyel alkalmasint azonos a még korábbi *Undou* (*Vár. Registr.*). Innen a mi helynevünk is. Ebbe a körbe tartoznak pl.: *Korpád* (Kurpád), *Szalmád*, *Seprőd*, *Ponyvád* stb. B. Zs.

Ohat, ma pusztá, régen falu Debrecen határában. Anonymus szerint Árpád ajándékozta *Huhot* (olv. *Uhot*) kún vitéznek, aki Tas és Szabolcs seregében harcolt. (A F. és E. 1924, 65. oldalán a Karácsonyira való hivatkozás is téves, mert az a zalai Hahold—Hahót német nemzetségre vonatkozik, melynek itt birtoka sohasem volt). *Ohat* tehát *Uhot* kún vitéztől kapta nevét. A Várad-i Registrumban *Uhod* néven merül föl s ebből lett később *Uhot*, *Ohot*, *Ohat* (Ahat). *Uhudu* (*Uhuta*), *Uhud*, *Uhd* névvel többször találkozunk a régiségben. (*Vár. R.* és *Kovács* Indexe). Temesben is volt Csákvár (ma Csákova) közelében egy *Ohath*, mely korábban *Huhud*, *Ohod* és *Ohad* alakokban szerepel. Azt hisszük,

ez a név lappang az 1055-i tihanyi alapítólevél következő mondatában is: „Hinc Ohut cutarea = innen ohut kuta réá. (v. ö. *Magy. Nyelv* 1924, 19, 21.) Ezt *ó-út*-nak olvasták (Okl. Sz. 705), holott sem az *ó*-t, sem az *út*-at nem úgy írták akkor (l. u. ott hodu utu réá = had útra).

Az *Ohut* tehát föltehetőleg kún-török szó, bár személynévi használatát (Agut, Agat?) nem tudjuk kimutatni. Kis-Azsia északi partján találunk egy *Ahat-Kőj* (Ahat faluja) helynevet.

Tejfalva, Tejed (Elő-, Ollé- és Lidér-tejed, Pozsony m.). Az első helynév kétségenkívül birtokos összetétel s így aligha van kapcsolatban a *tej* szóval, mint az. Okl. Szótár gondolja. Azt hisszük, hogy a török *taj* (= csikó) köznévből alkotott személynév áll előttünk, mely *daj*, *dej* és *tej* alakban is járatos volt. (V. ö. *dag* és *tag* = hegy, *basa* és *bese* = *kánya* stb.). *Taj* és *Taia* lovasszolga már 1095-ben említették. *Daj* nevű falu kettő is volt Pest és Fehér határan. *Day* + *lapossa* helynévvel az Okl. Sz.-ban találkozunk. Talán idevaló a sátoraljaújhelyi vendégek „*Toy föld*“-je, a bodrogi *Tay* stb. (v. ö. még *Talmad* = *Dalmad* a. m. *Lovad*). A Dai + sa név a gyakori *sa* kicsinyítővel van képezve. De találkozunk *They*, *Teyse*, *Tejke* és *Thejek* személyhelynevekkel is. Elég az hozzá, hogy *Tejfalva* vágy ma *Tejfalva* nem *Milchdorf*, mint *Lipszky*-ben olvassuk, mert Árpád-kori falu *Tejed*-del együtt a Csallóközben. (*Ollé* és *Lidér* vagy *Litér* törzsökös ősi családnévek.) A magyar megfelelő *Csikó* név a török *ula*, *ola* mellett is előfordul a régiségben. Egyéb *tejes* helyneveink (pl. *Tejesrét*, *Tejesszög*, *Tejeshát* stb.) azonban legtöbbször a tejes fütől, kapták a nevüket. Ezek aztán gyakran *Tés*-sé lettek. (Társai ennek a különféle *vajas*-ok, *vajas*, *vajasfok*, *vajashát* stb., törökben *sárszu* = vaj, sárgás tavaszi víz.)

Ér, Érd. Hogy az utóbbi csakugyan az előbbiből származott (F. és E. 1922) s hogy az *érd*-et is használták *ér* jelentésben, amire *Zolnai* nem talált példát (*M. Nyelv*, 1924), arra felhozzuk az alábbi hármat: 1. *Ér* és *Érdsmolyó* vár és falu Krassóban (1232-ből, *Csánki* II. 95. és *Karácsonyi, Magy. Nemz.* I. 337); 2. „Cum piscaturis Hon Olweyz (= Hanyaljvejsze) et *Kisered* (*Okl. Szót.* 12, 192) és 3. piscatura Kerek-tó, Gyékényes et *Nyárástérd* (= Nyáras(d)érd) Bodrog m. (*Fejér*, Cod. dipl. III. 1. 120).

Cinca, Conco. *Cincapatak* van Polgárdi mellett, Kajáron Celldömölk m., Pápán, *Conco* Ács m. (Komár.). Cinca szerintünk személynév. A *Vár. Reg.*-ban Cincea alakban fordul elő (olvasása talán *Cinca*, pl. *Rabucea* = Rábca-folyó, *Vereucea* = Verőce-patak, esetleg *Csincsa*, pl. *Madocsa* = Madocsa). Egy *Cunca* (= Cinca?) névvel a tihanyi összeírásban is találkozunk. A *Conco* a *Cinca*-ból úgy alakulhatott, hogy az *a* o-vá lett (pl. *Pánzsa*- és *Pánzsó*-patak, vagy *Marcsa* = *Marcsó* stb.), az *i* pedig az o-hoz hasonult.

Karom, Koroncó. Tudvalévő, hogy *Karlócdát*—*Karlovcit* régebben *Karom*-nak (Karon, Karan) hívták. Ez a bolgár-török *Krum* (= korom) személynév származéka. Ezt a nevet viselte a bolgár *Omortag* fejedelem apja is. Hogy ez a személynév csakugyan élt a magyarban is (*Magy. Nyelv*, 1924), arról az Oklevéltárak mutatói (*Karom*—*Corom*—*Karan* stb.) tanuskodnak, sőt él ma is, pl. a Künságban. De helynévi adatunk is van rá, pl. *Karom-Keresztúr* (ma Sárkeresztúr, Fejér m.), mégpedig éppen hajdani török nyelvterületről. Szomszédjában van u. is *Kajtor* és *Töbörzsök* besenyő telep. Volt aztán *Korommonos-tora*, *Koromsáp*, *Koromszeg* stb.

Azt hisszük, ez a név lappang *Koroncó* (régén: *Koromzo*, *Korumzo*, *Koromza*,

Koronzó, *Kurunczó* stb.) helyneveinkben is (Győr, Tolna, Baranya). Ilyenformán: *Korom* + *aszó* = *Koron* + *szó* = *Koroncó*. (V. ö. *Kodor* + *aszó*, *Kodor* + *szó*, *Kodor* + *zó* = *Kotrocó*), ahol *Kodor* (*Kudor*) szintén (ma is élő) török eredetű személynév, stb. Alkalmasint ide tartozik az erdélyi *Korond* (*Kurund*) és *Korondpataka* név is. (*Karánsebes*ben is az első tag *Karán*-patak.) Hogy idevaló-e a veszprémi *Koromla*, nem merjük eldönteni, bár kínálkozó analógiák vannak, de az már csaknem bizonyos, hogy a *Karokorom* (= fekete korom) hegység neve igen. A *Kurum* gyakori hegynév Fergánában és a Tiensánban.

Tükrös major. A Vértes környékén gyakran találkozunk e névvel. Társai: *Fényes major* és *Ciframajor*. A komáromi *Jászfalut* korábban *Tikeressnyék*-nek hívták. „A kegyelmed tükrös házától félvén, itt szállottam“ olvassuk a régiségben (*Tört. Tár*, III. 397). A jelző értelme tehát világos. B. Zs.

A **Csendes-Óceán** mellékén sorakozó államok közös tudományos munkára tömörültek. Az első megállapodás 1920-ban történt Honolulu-ban, a First Pan Pacific Conference-n, melyen az USA, Hawaii, Fülöp-szigetek, Ausztrália, Új-Zéland és Japán képviseltették magukat. A politikai kérdésekkel az 1921. évi *washingtoni értekezlet* foglalkozott. A második tudományos konferencia Ausztráliában ülésezett 1923-ban.

(Z. d. Ges. f. Erdk. 1923.)

Permanent Committee on Geographical Names. Ennek a brit intézménynek feladata, hogy különösen a gyarmatok helyneveinek írásmódját következetessé tegye. A *Geographical Association* érelyesen küzd a megállapított nevek használatának általánosításáért, egyebek között fölszólítja a tamárokat, hogy csak olyan kiadók könyveit és térképeit fo-

gadják be az iskolákba, kik a *Committee* határozatainak alávetik magukat. A *Committee* kiadásában eddig megjelent: *Alphabets of Foreign Languages*, továbbá az *Európai nevek*, két kötetben, *Azsiái nevek*, *Afrikai nevek*, *Tanganyika*, *Irak* (Mezopotámia), *Oceánia* helyneveinek egy-egy kötete.

S. Domingo katonai megszállását, mely 1916 óta tartott, 1924 elején az USA megszüntette. A köztársaságot azóta már fel is vették a Népszövetségbe.

Wrangel szigetét f. év augusztus havában az orosz szovjet — fogságba ejtven az ott tartózkodó amerikaiakat — birtokba vette. Amerikai tengerészek egy hónappal később a Wrangel-szigettől keletre fekvő Herald-szigeten kitérték az USA lobogóját.

Az Óceánok legnagyobb mélységét f. év végén mérte egy japán hadihajó a japán szigetektől 100 km-nyi távolságban. 9800 m mélységben még nem értek feneket.

Halálozások. A németek egyik legnagyobb kartografusa, *Debes E.* professor, Lipsében 84 éves korában meghalt.

A híres japáni szeizmológus, *Omori Fuzakicsi* professor, Tokióban 55 éves korában elhunyt.

Berlinben, 70 esztendőskorában meghalt *Luschan F.* professor, a kiváló antropológus, etnológus és archeológus.

Agliában, 89 esztendőskorában meghalt *Godwin-Austen*, a híres Himalajakutató.

Párizsban elhunyt a 66 éves *Bonaparte Roland* herceg, a francia földrajzi társaság volt elnöke, neves antropológus.

83 éves korában meghalt a híres dán növénygeografus: *Warming E.*

Schrader France Párizsban 80 éves korában meghalt. Neves kartografus és antropogeografus volt.

Belga Albert-szigetek. Ezt a nevet kapta a déli sarkkörön, a Graham-földje közelében fekvő szigetcsoporthoz, melyet de Gerlache vezetése alatt a „Belgica“ 25 évvel ezelőtt felfedezett. A keresztelést hivatalosan a „Nemzetközi Földrajzi Unió“ végezte.

Olasz-Szomália nyugati határát egy olasz-brit egyezmény alapján az olaszok javára megváltoztatták. Eszerint az olasz gyarmat megkapta a brit „Kenia-gyarmat“ Jubaföld nevű keleti részét, mintegy 90.000 □ km-t, mely területet „Oltre-Giuba“ néven csatolták Szomáliához.

A világ cukortermelése és fogyasztása. (Angol tonnában):

	1912—14	1922
	közepes fogyasztás	
Franciaország ..	705.000 ..	800.000
Németország ..	1,500.000 ..	1,450.000
Ausztria	1,500.000 ..	110.000
Belgium	200.000 ..	150.000
Dánia	106.000 ..	150.000
Nagy-Britannia	2,000.000 ..	1,900.000
Hollandia	125.000 ..	210.000
Magyarország	700.000 ..	70.000
Olaszország ..	175.000 ..	270.000
Norvégia	133.000 ..	85.000
Lengyelország ..	133.000 ..	145.000
Svédország	152.000 ..	200.000
Svájc	120.000 ..	130.000
Csehszlovákia ..	120.000 ..	130.000
Argentína	210.000 ..	225.000
Brazília	320.000 ..	360.000
Kanada	290.000 ..	360.000
U. S. A.	3,800.000 ..	5,500.000
Mexikó	125.000 ..	110.000
Kína	447.000 ..	500.000
Angol-India ..	3,270.000 ..	3,000.000
Japán	323.000 ..	550.000
Ausztrália	250.000 ..	280.000
Más országok ..	2,549.000 ..	1,570.000

La Géographie, 1924, V.